

Občina Studenci

Preb. 4737, liš 429, posest. 299, koč. 130, najem. 853. Površina 256 ha: njiv in vrtov 156, trav. in paš. 21, gozdov 48, ostalo 31.

Studenci, 4737-429-299-130-853. Sr Maribor d. br. 1,5 km, so du zdr fin Maribor 1,5 km, žand o pT v kraju, žel Maribor-kor. kol. 0,5 km, š v kraju, žup Sv. Magdalena-Maribor 1 km. Sola dečka ust. 1875, 6 odd. in zabavišče, dekliska ust. 1911, 6 odd. Javna knjiž., SKJ, PRK, PJS, RK, NO, Olepš. d., Ljudska univ., Kat. izobr. d., Pev. d. »Enakost«, Društvo liš. posest, Sportno d., Del. koles. d. Nm ca 280 m. Kraj leži na desnem dravskem bregu tik nad Mariborom ter ima povsem značaj predmestja. Obsežne delavnice drž. železnic, ki zaposlujejo preko 1600 delavcev, dajejo kraju povsem industrijski značaj. Razvoj kraja do sedanje veljave je v zvezi z zgraditvijo južne in dravske železnice ter otvoritvijo žel. delavnice (1863). Prebivalci so večidel delavci, železničarji in obrtniki. Na obeh straneh žel. proge in ban. ceste, ki drži proti Rušam, se vrste delavske hišice sredi vrtov. Kraj se močno širi zlasti na j. in z. Zvezo z mestom posreduje ozek most čez Dravo. Vsake ½ ure avtobusna zveza z Mariborom. V Studencih se nahaja obsežno Scherbaumovo posestvo ter kapucinski samostan s hospitalom za dijake.

V zgod. se vas prvič omenja okoli 1100, ko jo je podaril Bernard Spancic škentpavelskemu samostanu. Podr. romarsko cerkev sv. Jožefa, ki stoji niže na dravski terasi, je dal 1684 sezidati mariborski župan Val. pl. Bevorgo v spomin na kugo, ki je tu divjala 1680–1682. Od 1714–1788 je obstajal tu beneficij za vzdrževanje stalnega duhovnika. Sedanja stavba je bila zidana v 1726–1728. Od 1897–1911 so jo oskrbovali oo. lazaristi, od 1919–1920 pa oo. kapucini. Na priznici zgodovinsko zanimiv restavriran relief.

Občina Sv. Lovrenc na Pohorju

Preb. 2948, liš 434, posest. 279, koč. 64, najem. 187. Površina 6905,73 ha: njiv in vrtov 426, trav. in paš. 911, gozdov 5449,20, ostalo 119,53. Občina obsega ozemlje jz. od velike dravske vijuge, s katero prehaja reka iz tesne soteske v široko Dravsko dolino nad Mariborom. Osrednji pas občine tvori v mlajših terciarnih plasteh razvito podolje, ki se vleče skozi s. del Pohorja od z. proti v. v obliki nižjega hribovja. Podolje omejuje na j. glavna granitna pohorska gmota (Lamprechtov vrh 1227, Klopni vrh 1335, Plešič 1407 m), na s. pa ga loči od tesne dravske soteske vzporedna, nekaj nižja gorska vrsta (Lobnikov vrh 708 m, Jurčičev vrh 845 m, Hlebov vrh 913 m). Od glavnega pohorskega slemena pritoka v podolje močna Radoljna, ki si nato poišče v tesni debri (Puščava) pot do Drave. V osrednjem delu podolja se je razvilo večje trško naselje, ki se ima zahvaliti za svoj nastanek in razvoj razen kmetijstvu, stari obrti in industriji na Radoljni (stare steklarstvo, žage). Tudi danes imajo kraji v precejšnji meri industrijski značaj z živalno lesno trgovino in industrijo. Obsežni pohorski iglasti gozdovi dajejo ogromne količine lesa, ki se izvaža deloma v Italijo, še več pa v obliki splavov po Dravi na Hrvaško, v Slavonijo in na Madžarsko. Razen tega uspeva še živinoreja in sadje. Naseljenost je zgoščena le v osrednjem delu pri Sv. Lovrencu; debeb ob spodnji Radoljni je — izvzemši nekaj mlinov in žag — skoro neposeljena, pač pa so velike samotne kmetije z močno zemljiško posestjo raztresene po vseh nižjih pobočjih, kjer segajo do 900 m visoko. Ves promet odvaža ban. cesta ob Radoljni, ki doseže v dravski soteski pri žel. p. Sv. Lovrenc, edino prometno okno v svet. Občina je bila do osvoboditve pod močnim pritiskom germanizacije, danes pa se v njej vedno bolj uveljavlja slovenski element. Važna je tudi kot letoviško področje in kot izhodišče številnih letnil in smučskih izletov na Pohorje (li koči pod Klopnim vrhom 1335, na Pesek pod Rogljo 1507 m, k Šentlovrenškim jezerom itd.).

Cinžat-Ruta, 640-88-28-13-65. Sr Maribor d. br. 24 km, so du Maribor 24 km, žand zdr fin o Sv. Lovrenc na Pohorju 6 km, žel Fala 3 km, p š žup Puščava 1–3 km. Nm ca 450 m. Široko raznaknjena vas, na prostranem sedlu med Falo in Dev. M. v Puščavi. Dostop z vsemi vozili po cesti pod vasjo (0,5 km). Nekaj kmetij visoko v pohorskem pobočju (Ruta). Glavni pridobitni panogi sta gozdarstvo in živinoreja. Nekaj donaša tudi sadjarstvo. Kmetijske pridelke prodajajo v bližnjo okolico (Fala) in v Maribor, sadje in les pa tudi v inozemstvo. V vasi je kužna spominška kapelica na tzv. »Gomili«.

H kraju spada naselje Fala v Dravski dolini, izvzemši elektrarno, ki spada v občino Selnica (sr. Maribor l. br.). Fala se prvič omenja 1245. Tu stoji falska graščina, katere pred-

hodnik je bil v bližini stoječi mnogo večji stari grad, ki so ga prvotno posedovali Falski gospodje (prvič omenjeni 1299). L. 1407. je grad razrušil Oton Pergaucer. V času turških napadov je falsko graščino utrdil škentpavelski samostan, ki se kot njen lastnik omenja sredi 16. stol. Samostan je tu postavljali oskrbnike-redovnike. V gradu so celo ustanovili šolo za klerike. Ko je bil samostan 1782 razpuščen, je falska graščina postala drž. last. Od države jo je 1820 kupila rodbina Leibmann pl. Rast. Ta je 1830 zgradila zidan most čez Dravo, a ga je 1836 odnesla voda. Danes je graščina last P. Glančnika. Kapela sv. Miklavža je gotovo obstajala že v starem gradu. V novo zgrajenem gradu so jo nanovo postavili. Patrocinij sv. Miklavža (zaščitnika brodarjev) spominja na nekdanje dravsko splavarstvo.

Kumen, 484-60-48-12-22. Sr Maribor d. br. 28 km, so du Maribor 28 km, žand zdr fin žel o pT Sv. Lovrene na Pohorju 1–18 km, š žup Sv. Lovrene 1–18 km in Puščava 0–4 km. Nm 480–1200 m. Velike samotne kmetije so raztresene sredi obsežnih smrekovih gozdov v osoncem pobočju Lamprechtovega vrha (1227 m). V dolini pod vasjo teče Radoljna, ki žene precej žag. Zemlja v pohorskih pobočjih je precej pečena in vsled senčne lege le srednje rodovitna. Les prodajajo in izvažajo na Hrvaško, v Slavonijo, na Ogrsko in v Italijo. Ob dobri letini prodajo do 2 vagona sadja v Avstrijo. Ob Radoljni lep slap Sumnik. V okolici lepi smučki tereni (skakalnica). Markirana pot na Klopni vrh (1335 m). Vas se prvič omenja 1196 kot last škentpavelskega samostana.

Puščava, 378-68-30-20-31. Sr Maribor d. br. 25 km, so du Maribor 25 km, žand zdr fin o Sv. Lovrenc na Pohorju 3 km, žel Sv. Lovrenc na Poh. 2 km, p š žup v kraju. Sola ust. 1820, 2 odd. PJS, Strel. druž. z odrom, Izobr. d. Nm 331 m. Mala vasica s cerkvijo Dev. M. v slikoviti, ozki debri ob sotočju Radoljne in Lamprechtovega potoka. H kraju spada tudi večji v. del raztresenih samotnih kmetij bivše občine Rdeči breg; z. del gl. Lehen (obč. Podvelka). Pobočja porasla s temnimi smrekovimi gozdovi. Gozdarstvo, lesna industr. in poljedelstvo. Izvoz in prodaja sadja (do 5 vag. letno), pitane živine in lesa (na Hrvaško). Kraj se je prvotno imenoval Radomlje; prvič se omenja 1091, ko je grof Eng. Spanheim podelil ta svet škentpavelskemu samostanu. Župnija Sv. Marija v Puščavi (dek. Maribor d. br., škof. lavant.) ima 1380 duš. Pokopališče. V nek. cerkev sv. Marije. Na mestu kapele sv. Stefana so škentpavelski benediktinci zasedali okoli 1628 pravo cerkev in jo 1641 posvetili, 1672 pa predelali in povečali. Arhitektonsko je ena najznamenitejših stavb 17. stol. v slogu italijanske pozne renesanse. Cerkev je troladijska bazilika s prečno ladjo in dvignjeno srednjo ladjo. Oltarji so baročni, nekateri imajo dobre oltarne slike. Veliki oltar je impozantno delo domačega baroka iz 2. pol. 17. stol. Prvotno je bila podr. hoče prazupniče, nato župnija Sv. Lovrencia. Iz slednje se je 1786 izločila kot lokalija in 1874 kot župnija. Se danes slovi kot romarska božja pot (7 shodov letno). Podr. cerkev sv. Anc. Prvotna kapela je bila zgrajena 1659 (letnica nad vrat). L. 1864. so jo prenovili.

Recenjak, 282-44-39-5-15. Sr Maribor d. br. 30–45 km, so du Maribor 30–45 km, žand zdr fin o pT š žup Sv. Lovrene na Pohorju 1–10 km, žel Sv. Lovrene na Pohorju 7–10 km. Nm 500–600 m. Raztresene manjše skupine kmetij v pobočju z. nad šentlovrenškim trgov. Gozdarstvo in kmetijstvo. Prodaja raznovrstnega lesa in gozdnih sadežev. V bližini lepa razgledna točka Vrotenk. Markirana pota k Šentlovrenškim jezerom (1529 m) in dalje proti Klopncemu vrhu (1335 m).

Sv. Lovrenc na Poh., trg, 1164-174-134-14-54. Sr Maribor d. br. 28 km, so du Maribor 28 km, žand zdr fin o pT š žup v kraju, žel Sv. Lovrenc na Poh. 5 km. Sola ust. 1821, 6 odd. Obrt. nad. š. Javna knjiž., SKJ, PCMD, PRK, PJS, Proti-tub. liga, Tuj. promet. d., Gas. Zdravnik. Elektrarna. Nm 483 m. Obsežno naselje na prostranem hrbtu med Radoljno in potokom Slepnic. Jedro trga je ob obeh straneh ban. ceste, ki se polagoma dviguje ob sotočju Slepnice in Radoljne. V dolini ob Radoljni pa je razvrščen industrijski del (žage, mlin, tovarne). K trgu spada tudi še Kurja vas, nad vstopom Radoljne v sotesko proti Puščavi. Obrt, trgovina, poljedelstvo in industrija. Tovarna kos in srpov, tovarni za lesene zaboje in usnje. Poljedelstvo je bolj podrejenega pomena. Znatna trgovina, prodaja sadja, večinoma jabolk v Avstrijo. Ves promet je usmerjen proti žel. postaji v ozki dolini Drave. Prijetno pohorsko letovišče z udobnostmi za tujce (pension ob Radoljni, ki ga posejajo predvsem Vojvodinci). Vodni sporti, smučki tereni, sankališče in drsališče, izhodišče na Pohorje; markirana pota na Klopni vrh (1335 m), Roglo (1517 m) ter k Šentlovrenškim jezerom (1529 m).

Prvi znani lastniki kraja so bili grofje Breže-Seliški, za njimi Spanheimi. L. 1091. ga je grof Eng. Spanheim podaril škentpavelskemu samostanu. Ta je tu ustanovil majhen samo-

stan. Trške svoboštine je podelil kraju vojvoda Leopold III. 1222. Trg je mnogo trpel radi vpadov Turkov, Ogrov, Vuzeziških gospodov, Limbuških gospodov in od Otona Pergauerja, oskrbnika Celjskih grofov na Muti, ki je kraj požgal 1407. V naslednjih letih je opat Ulrik ponovno zgradil cerkev in utrjen samostan, o katerem pa danes ni več sledu. Ko je bil samostan 1782 ukinjen, so posestva pripadli koroškemu verškemu skladu. Trg je bil v preteklosti mnogo pomembnejši kot je danes. Posebno bogastvo je prinesla tržanom steklarska industrija. Steklarna je bila ust. 1834. Steklarji so bili večinoma iz Češkega. Danes spominjajo na te zlate čase samo še imena: »Glažuta«, »Glaževca«, t. j. cesta, ki je vezala šentlovensko glažuto z glažuto v Jospidolu pri Ribnici. V okolici na pobočju Pohorja je bilo nekdanje razvito tudi železarstvo. Tu je stala visoka peč Ferdinanda barona Rasta. Topilnice so opustili sredi 19. stol. Slovenci so se začeli šele v novejšem času naseljevati v trg. Pravi original je bil kmet Jakob Pavlič p. d. Sadonik, samouk, zgodovinar, svetovni romar, časopisni poročevalec, toda pri vsem tem pristen slovesnik, kmet in pravi pobornik za slov. stvar v tem nekdanjem uemškutarskem trgu.

Zupnija v Sv. Lovrenca na Poh. (dek. Maribor d. br., škof. lavant.) ima 3100 duš. Pokopališče. Zup. cerkev sv. Lovrenca. Prvotna cerkev je stala že 1091. Prvič se omenja 1184. Sedanja romanska stavba je iz 1766. Na novo preslikana 1892, lepa baročna priznica; oltar sv. Boštjana spominja na kugo iz 1680. Cerkev je bila sprva podr. ločke prazupnije, iz katere se je izločila 1184 ali 1191. Zupnija je bila izročena šentpavelskemu samostanu, ki je oskrboval dušno pastirstvo do 1782, ko so župnijo sekularizirali. Zupnija je mati 1785 izločene župnije Marije v Puščavi in dela ruške župnije. Pripadala je do 1751 Ogleju, nato do 1787 gorški, do 1859 sekovski in poslej lavant. škofiji. Podr. cerkev sv. Križa v trgu se prvič omenja 1381. Dvakrat je pogorela; na to spominja slika sv. Florijana, na kateri je naslikan trg v svoji prvotni obliki. Podr. cerkev sv. Radegunde je bila prenovljena in predelana 1688 in 1868, ko so nadomestili prvotni leseni strop z obokom. Kapela Marije sedem žal. na pokopališču, ki so ga premestili od župne cerkve sem okoli 1866. Kapelica sv. Miklavža an glavnem trgu z letnicami 1754—1825 spominja na nekdanje drvnosko splavarstvo.

Občina Šmartno na Pohorju

Preb. 2087, hiš 330, posest. 201, koč. 60, najem. 96. Površina 4951 ha: njiv in vrtov 786, trav. in paš. 1167, vinogradov 9, sadovnjakov 54, gozdov 2865, ostalo 70. Ozemlje občine leži v nižjih jv. pobočjih Pohorja. Po večini so to dolgi hrbti, ki jih medsebojno ločijo doline Bistrice, Devine ter Velike in Male Polskave v njih gornjem toku. Višja strma pobočja in globoko urezane doline pokrivajo lepi, pretežno iglasti gozdovi; na prisojnih hrbtih in zložnih pobočjih pa je razporejena kulturna zemlja. Večina vasi je raztresenega tipa, v najvišjih predelih imamo le velike samotne kmetije. Glavne gospodarske panoge so poljedelstvo, živinoreja in zlasti lesna trgovina. Les vozijo v Slov. Bistrico, Polskavo in deloma v Fram. Nekaj dohodkov donša tudi sadje in prodaja gozdnih sadežev. Iz Šmartna drži banovinska cesta v Slovensko Bistrico, kamor teži večji del prometa. V doglednem času nameravajo to banovinsko cesto podaljšati prav do Klopnega vrha. Klimatsko ugodno ležeči kraji so z razvojem tujskega prometa precej pridobili in nekatere vasi so danes že znane kot prijetna pohorska letovišča in smučišča. Na ozemlju občine leži tudi »Dom kraljice Marije«. K vsem planinskim postojankam (Sv. Arelu, Ruški koči, Mariborski koči) vodijo dobro markirana pota.

Bojtna, 223-33-17-5-11. Sr Maribor d. br. 44 km, so du žand zdr fin žel pTt Slov. Bistrica 15 km, o p š žup Šmartno na Poh. 3 km. Nm 1006 m. Raztreseno naselje samotnih, lepih kmetij, nad povirjem potokn Vel. Polskava, ki ima globoko urezano strugo s. pod vasjo. Dostop z vozom po obč. cesti iz Šmartna na Poh. Polja in senožeti na odprtili sončnih pobočjih. Kmetijstvo in gozdarstvo. Dobro razvita lesna industrija. Ob Vel. Polskavi več žag (riža). Les prodajo večinoma trgovcem v Slov. Bistrico. Markirana pot k Sv. Arelu in Ruški koči (1249 m), lepi smuški tereni. Le mnlo pod podr. cerkvijo sv. Uršule (1006 m) lomijo pohorski marmor, ki so ga tu pridobivali že Rimljani. Danes posipajo z njim ban. cesto, ker ni odjemalcev.

Frajhajn, 418-77-36-8-33. Sr Maribor d. br. 50 km, so du žand zdr fin žel pTt Slov. Bistrica 25 km, o š žup Šmartno na Poh. 8 km. Nm 750—1249 m. Samotne kmetije raztresene po zelo dolgem, v nižjih legah gozdnatemu hrbtu, ki se vleče j. pod Sv. Arelom (1249 m) med Malo in Vel. Polskavo. Lepi gozdovi, sončne senožeti. Zemlja peščena, rudi višine le srednje rodovitna. Živinorejn, poljedelstvo in gozdarstvo. Les prodajajo

večinoma trgovcem v Slov. Bistrico v razni predelavi (deske, trami, stavb. les, drva). Dostop le z vozom. Markirana pot k Ruški koči (1249 m), vse leto oskrbovani postojanki, ugodnemu letovišču in smučarskemu zavetišču. Podr. cerkev sv. Arela (Henrika) na Pohorju poleg dan. Ruške koče je dal postaviti Henrik Rogoški v zač. 13. stol. Po tradiciji je pa dal zgraditi prvotno cerkev nemški cesar Henrik IV. na potu v Canosso. Prvotno malo cerkev, ki je imela predloženi nizek zvonik, so na j. strani razširili, povišali in prizidali zakristijo ter novi presbiterij. Tako je bila cerkev popolnoma prizidana med leti 1621—1656. Zelo star je zvonik, ki je dobil svojo sedanjo obliko nekako v 2. pol. 16. stol. Preprosta stavba ima eno ladjo, katere svod nosijo mogočni slopi in tristrano zaključeni presbiterij. Ob vsaki vzdolžni steni ladje se nnehajajo po tri stranske kapele. Predstolpna lopa je križno svodena. Največja znamenitost cerkve je Henrikov grob, romansko delo iz 1. pol. ali sredine 13. stol. Romanska kapelica sv. Lovrenca, prizidana k cerkvi, je starejša od nje. Sz od Sv. Arela so odkrili predgovinske gomile. V starem veku je vodila tod mimo rimska cesta na Poštole.

Kalše, 210-28-22-3-3. Sr Maribor d. br. 28 km, so du žand zdr fin žel pTt Slov. Bistrica 8 km, o š žup Šmartno na Poh. 4 km. Nm ca 470 m. Vasica leži deloma raztreseno v prisojnih pobočjih Poh. z. od vasi Zg. Polskava. Obsega tudi zaselke in kmetije: Brezje, Grobelnik, Grombažen, Padenik, Petelin, Pristovnik, Stara vas in Zg. Kalšjak. Gričevnat in gozdnat svet. Dostop z vozom po občinski cesti iz Šmartna. Kmetijstvo in gozdarstvo. Precej sadja prodajo na Polskavo in v Slov. Bistrico, les (deske, hlode, drva) pokupijo okoliški trgovci. V bližini nad globoko dolino Polskave, je lepa razvalina »Gromberskega gradu«.

Ošelj, 241-36-19-17-6. Sr Maribor d. br. 30 km, so du žand zdr fin žel pTt Slov. Bistrica 9 km, o š žup Šmartno na Poh. 4 km. Nm 700—850 m. Lepe kmetije so razvrščene ob obč. cesti na precej gozdnatemu hrbtu med Bistrico in Devino j. in z. od Šmartna. Dostop po obč. cesti iz Šmartna (4 km). Les, živino in gozdne sadeže prodajajo v Slov. Bistrico. Sončne senožeti, razmeroma zlošaa poljn. Markirana pota na Pohorje. V vaškem območju stoji v prisojnem pobočju sredi smrekovih gozdov najlepši otroški počitniški dom v naši državi, »Dom kraljice Marije na Pohorju« (850 m). Obsežna glavna zgradba je zidna v slogu imovitih pohorskih domov. Idealno lepa planinska okolica, prvovrstno klimatsko okrevališče, Kopalni bazeni s prhami, prostori za sončanje in več obsežnih igrišč. Smotno urejeno gozdnarstvo, krasen naravea park, lasten vodovod, zdravnik, stalno varstvo itd. Dostop k domu z vsemi vozili po ban. cesti iz Slov. Bistrice preko Šmartna na Pohorju.

Prebukovje, 420-73-55-10-23. Sr Maribor d. br. 26 km, so du žand zdr fin žel pTt Slov. Bistrica 6 km, o š žup Šmartno na Poh. 2 km. Nm 400—540 m. Naselje sestavljata Spodaje in Zgornje Prebukovje ob ban. cesti Slov. Bistrica—Šmartno. Spodaje Prebukovje je bolj raztresena vinogradska vasica. H kraju spada tudi Lastinja vns. Poljedelstvo, živinoreja in deloma vinogradništvo (v Sp. Prebukovju). Prodaja sadja, vina, perutnine in jaje v Slov. Bistrico in Šmartno. Obsežni smrekovi in bukovji gozdovi; les prodajajo v Slov. Bistrico. Prvotno letovišče. Mnrkirana pot na Pohorje (Klopni vrh, Ruška koča itd.).

Smrečno, 149-19-13-1-5. Sr Maribor d. br. 40 km, so du žand zdr fin žel pTt Slov. Bistrica 16 km, o š žup Šmartno na Poh. 4 km. Nm 800—1000 m. V prisojnih pobočjih med smrekovimi gozdovi raztresene velike kmetije, sz. nad Šmartnom na P. Dostop z vozom. Gozdarstvo, živinoreja in poljedelstvo. Prodaja lesa v Slov. Bistrico. Markirana pota na Klopni vrh (1335 m) in k Sv. Trem kraljem (1191 m).

Šmartno na Pohorju, 185-28-14-5-9. Sr Maribor d. br. 30 km, so du žand zdr fin žel pTt Slov. Bistrica 9 km, o š žup v kraju. Sola ust. 1816, 4 odd. Kmet. nad. ž., SKJ, Gas. Nm 780 m. Lepa pohorska vas, strnjena okoli cerkve na odprtem, prostranem hrbtu, med Devino in Vel. Polskavo. Lepe zidane hiše stoji na obeh straneh ban. ceste, ki vodi sem iz Slov. Bistrice. Poljedelstvo in živinoreja za dom; gozdarstvo (prodaja lesa v Slov. Bistrico) in v zadnjem času tujski promet. Znano letno in zimsko pohorsko letovišče; gostilne z udobnimi prenočišči. Markirana pot k Ruški koči (1249 m), Mnriborski koči (1080 m), na Klopni vrh, k Sv. Uršuli in Sv. Trem kraljem (1191 m). Lep razgled, idealni smuški tereni. Odkriti številni rimski napisni kamni, reliefi, stebri in dr. spominjajo domnevno na letoviško vilo nekoga rimskega veljaka iz Ptujja ali Celja. V srednjem veku so imeli tu svoja posestva Celjski grofje. Nad cerkvenim portalom so še vidne tri celjske zvezde. Zupnija Šmartno na Pohorju (dekanija Slovenska Bistrica, škofija lavantinska) ima 1750 duš. Pokopališče. Zupna cerkev sv. Martina.